

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

KINGA MOZGIEL-WIECHA

ORCID: 0000-0003-3559-7030

kinga.mozgielwiecha@gmail.com

Rozwój cywilnego paktu solidarności w prawie francuskim na tle innych państw europejskich

---

Development of the Civil Solidarity Pact in French Law against the Comparative
Background of European Countries

WPROWADZENIE

Po stuleciach uznawania przez prawo francuskie tylko jednej formy formalnego związku pomiędzy dwójgiem ludzi ustawą z dnia 15 listopada 1999 r. powołano cywilny pakt solidarności (Pacte civil de solidarité, PACS). Następnie ustawą z dnia 23 czerwca 2006 r. rozszerzono prawa przysługujące parom, które zawarły cywilny pakt solidarności. Wskazano, że osoby po jego zawarciu mogą po sobie dziedziczyć oraz wspólnie odpowiadają za długi zaciągnięte w trakcie trwania paktu.

Cywilny pakt solidarności wciąż jednak nie daje możliwości adopcji dzieci, celowe jest zatem rozróżnienie przez ustawodawcę małżeństwa oraz PACS, nawet po rozszerzeniu praw cywilnego paktu solidarności. Kolejną różnicą jest rozwiązanie PACS i małżeństwa. W przypadku PACS procedura rozwiązania jest prostsza niż w przypadku małżeństwa – należy jedynie poinformować stosowny urząd o zerwaniu paktu.

Geneza i rozwój PACS jako nowej formy prawnej związku rodzi pytania o jego naturę z punktu widzenia zarówno prawnego, jak i socjologicznego. Francja nie była pierwszym państwem europejskim, który wprowadził tę formę związków partnerskich. Mimo to debata na temat stworzenia legalnego związku, dopuszczającego związku par homoseksualnych, była szeroko dyskutowana.

Należy dodać, że PACS w swojej naturze dopuszcza zawarcie związku partnerskiego jednopłciowego oraz dwupłciowego, czyli jest swoistym zalegalizowaniem konkubinatu. Statystyki jednak wskazują, że na PACS w większości decydują się pary jednopłciowe. Pomimo upływu lat i rozszerzenia przywilejów dla PACS podkreśla się, że związków tych nie można nazywać rodziną. Ustawodawca od wielu lat akcentuje swój sprzeciw co do uznawania PACS na równi z małżeństwem dwupłciowym.

PAKT SOLIDARNOŚCI OBYWATELSKIEJ

Ustawa z dnia 15 listopada 1999 r. w sprawie paktu solidarności rozszerzyła wyłączny status małżeństwa jako legalizacji prawnej par. Nowe przepisy miały na celu przeniesienie związków pozamażeńskich ze sfery nieuregulowanej do sfery prawa.

Celem ustawodawcy było skonstruowanie spójnego zestawu praw i obowiązków, który oferowałby konkubentom status zapewniający im pewność prawną, którą posiadają osoby pozostające w związku małżeńskim¹. Do czasu wprowadzenia paktu solidarności obywatelskiej małżeństwo było jedyną formą związku prawnego, z którą wiązało się wywołanie szeregu przypisanych tej formie skutków prawnych.

Dopiero ustawa z dnia 15 listopada 1999 r. wprowadziła definicję konkubinatu i stworzyła cywilny pakt solidarności jako sposób organizacji życia małżeńskiego. Należy jednak pamiętać, że nie był on zarezerwowany wyłącznie dla par heteroseksualnych, lecz odnosił się do dwóch osób tej samej lub różnej płci.

1. Brak zgody ustawodawcy na uznanie par homoseksualnych

Pary homoseksualne od lat walczyły o uzyskanie statusu konkubinatu. W związku ze wzrostem zakażeń wirusem HIV w latach 90. XX w. pary mierzyły się jednak ze stałą odmową przyznania im tego statusu.

W tym czasie francuski Sąd Kasacyjny (Cour de cassation) dwukrotnie wykluczył pary homoseksualne ze swojej definicji konkubinatu, a tym samym odmówił im niektórych praw, które przyznane były konkubentom heteroseksualnym. Ponadto uznał, że konkubinatu powinien być rozumiany jako życie małżeńskie, które zakłada parę składającą się z mężczyzny i kobiety². Pomimo pewnych jednorazowych dostosowań legislacyjnych, mających na celu skorygowanie

¹ J. Carbonnier, *Droit civil*, vol. 1, Paris 2004, s. 457.

² Wyrok Sądu Kasacyjnego z dnia 11 lipca 1989 r., nr 85-46.008 i 86-10.665, Gaz. Pal. 1990. Zob. także: B. Beignier, *À propos du concubinage homosexuel*, Paris 1998.

tego wykluczenia³, pary homoseksualne wciąż musiały walczyć o uregulowanie swoich praw.

Początkowo, ze względu na zawężenie przez orzecznictwo definicji konkubinatu, zaczęto rozważać szerzej stworzenie innego typu prawnego związku. Do prowadzenia debaty w tym zakresie zachęcały przykłady pochodzące z innych państw, które zaczęły dopuszczać legalizację par jednopłciowych.

2. Uznawanie związków partnerskich za granicą

Uznanie związków partnerskich przez prawo zagraniczne dało ustawodawcy francuskiemu przykład, jakie prawa należy zapewnić parom homoseksualnym⁴. W niektórych krajach skandynawskich bardzo wcześnie podjęto decyzję o stworzeniu statusu związku partnerskiego, który był zarezerwowany dla par tej samej płci. Był on swego rodzaju odpowiednikiem małżeństwa, początkowo bez skutków związanych z dziedziczeniem⁵. W Danii 7 czerwca 1989 r. opublikowano ustawę nr 372 dotyczącą związków partnerskich, która weszła w życie 1 października 1989 r. Podobna ustawa o związkach partnerskich nr 40 z dnia 30 kwietnia 1993 r. obowiązuje od 1 sierpnia 1993 r. w Norwegii, ustawa z dnia 23 czerwca 1994 r. weszła w życie 1 stycznia 1995 r. w Szwecji, a ustawa z dnia 4 czerwca 1996 r. weszła w życie 27 czerwca 1996 r. w Islandii.

Kraje takie jak Holandia wybrały inną formułę, zdecydowały bowiem, by legalne było tworzenie związków partnerskich bez rozróżnienia na płeć partnerów poprzez wprowadzenie ustawy z dnia 5 lipca 1997 r. dotyczącej zarejestrowanych związków partnerskich, która weszła w życie 1 stycznia 1998 r., a następnie została zmieniona ustawą z dnia 21 grudnia 2000 r. o małżeństwie między dwiema osobami tej samej płci.

Ponadto związki partnerskie zostały wprowadzone też w innych krajach – w Belgii poprzez ustawę o legalnym konkubinacie z dnia 23 listopada 1998 r., która weszła w życie 1 stycznia 2000 r., oraz w Luksemburgu dzięki ustawie z dnia 9 lipca 2004 r. o skutkach prawnych niektórych związków partnerskich. W tym ostatnim przypadku celem ustawodawcy było zapewnienie organizacji stosunków finansowych między dwiema osobami różnej płci lub tej samej płci mieszkającymi razem.

Ewolucja ustawodawstwa zagranicznego pokazuje, że przyznanie praw konkubinatom tej samej płci doprowadziło do rozszerzenia przyznanych im praw. Postulaty par homoseksualnych zostały wysłuchane. Postanowiono wprowadzić

³ Ustawa nr 93-121 z dnia 27 stycznia 1993 r. w sprawie różnych środków socjalnych.

⁴ A. Roy, *Le partenariat civil d'un continent à un autre*, Bordeaux 2002.

⁵ G. Granet-Lambrechts, *Les législations européennes relatives à l'enregistrement des couples hors mariage*, Paris 2005.

małżeństwa między osobami tej samej płci – w Holandii na mocy ustawy z dnia 21 grudnia 2000 r., w Belgii na mocy ustawy z dnia 13 lutego 2003 r. oraz w Hiszpanii na mocy ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r.

Podczas gdy inne państwa wprowadzały małżeństwa par tej samej płci, we Francji zastanawiano się nad faktyczną koniecznością zalegalizowania tej instytucji przez ustawodawcę. Według niektórych autorów różnica między małżeństwem a innymi formami związku mogła zostać utrzymana. Mówiono m.in. o stworzeniu „mini-małżeństwa” lub „pod-małżeństwa”⁶.

GENEZA ZWIĄZKÓW JEDNOPLCIOWYCH WE FRANCJI

We Francji zastanawiano się nad stworzeniem definicji konkubinatu, ponieważ wcześniej nie występowała ona w prawie francuskim. Wszyscy konkubenci, zarówno homoseksualni, jak i heteroseksualni, korzystaliby wówczas z tych samych praw i obowiązków, które są od czasu do czasu przyznawane w różnych gałęziach prawa. Chciano pójść o krok dalej i zaakceptować konwencjonalny sposób organizacji stosunków majątkowych między dwiema osobami mieszkającymi razem (jako para lub nie), bez uwzględniania tożsamości seksualnej stron umowy. Rozważano również stworzenie prawdziwego statusu prawnego związku, opartego na modelu małżeństwa, ale bez wszystkich jego skutków prawnych. Najbardziej radykalnym rozwiązaniem było zezwolenie na małżeństwa osób tej samej płci, o co walczyły pary homoseksualistów. W tle pozostawało jednak nieuniknione pytanie, czy pary tej samej płci powinny mieć prawo do posiadania dzieci. Prawo zagraniczne pokazuje, że ustawodawstwo, które uznało małżeństwa par tej samej płci, nie było w stanie ograniczyć skutków tej instytucji wyłącznie do związków par, ale również wiązało się to z uznaniem statusu rodziców jednej płci.

Przykładem była ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. w sprawie małżeństw osób tej samej płci w Hiszpanii, dopuszczająca domniemanie rodzicielstwa drugiego członka pary w przypadku narodzin w trakcie trwania małżeństwa.

Jedną z propozycji legalizacji par homoseksualnych był pakt o wspólnym interesie (*Pacte d'intérêt commun*, POIC), który miał tę szczególną cechę, że był umową bez wskazania na płeć osób do niego przystępujących. Wspólny interes miał służyć organizacji interesów majątkowych osób żyjących razem bez tworzenia pary. Pomysł został skierowany do Rady Konstytucyjnej (*Conseil constitutionnel*), która uznała, że pakt o wspólnym interesie prawnym jest zgodny z Konstytucją⁷. Sąd wydał jednak zastrzeżenia interpretacyjne i wyjaśnienia, które

⁶ P. Malaurie, H. Fulchiron, *Droit de la famille*, Paris 2020.

⁷ Cons. const. 9 Nov. 1999, nr 99-419 DC, JO 16 Nov.

wskazywały na zmianę wcześniej prezentowanych poglądów⁸. Spotkały się one z krytyką akademicką zarówno z formalnego, jak i z merytorycznego punktu widzenia⁹. W decyzji z dnia 9 listopada 1999 r. Rada Konstytucyjna orzekła, że art. 1–7 i 13–15 przedmiotowej ustawy dotyczącej legalizacji par jednopłciowych są zgodne z Konstytucją. Tym samym wszystkie skargi dotyczyły naruszenia zasady równości. Wskazywano na naruszenie „małżeństwa republikańskiego”, „podstawowych zasad prawa zobowiązań”, zasady ochrony godności osoby ludzkiej i poszanowania życia prywatnego oraz na zlekceważenie postanowień preambuły do Konstytucji z 1946 r. dotyczących ochrony dzieci i rodziny.

AKTY WYKONAWCZE

Mimo że ustawa już obowiązywała, a pakt solidarności obywatelskiej mogły być zawierane, przyjęto osiem dekretów wykonawczych:

- dekret nr 99-1004 z dnia 1 grudnia 1999 r. (D. 1999. 522), dotyczący uzupełniającej ochrony zdrowia (przyjęty w zastosowaniu art. L. 861-1 i L. 861-2 Kodeksu ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie Kodeksu ubezpieczeń społecznych);
- dekret nr 99-1089 z dnia 21 grudnia 1999 r. (D. 2000. 76), wydany w celu zastosowania art. 515-3 i 515-7 Kodeksu cywilnego dotyczącego deklaracji, modyfikacji i rozwiązania paktu solidarności obywatelskiej;
- dekret nr 99-1090 z dnia 21 grudnia 1999 r. (D. 2000. 77), dotyczący warunków przetwarzania i przechowywania informacji związanych z zawieraniem, zmianą i rozwiązywaniem cywilnych paktów solidarności oraz zezwalający na tworzenie w tym celu zautomatyzowanych rejestrów wdrażanych przez rejestry sądów pierwszej instancji, przez rejestr paryskiego trybunału *de grande instance* oraz przez francuskie przedstawicielstwa dyplomatyczne i konsularne (zob. zatwierdzenie dekretu nr 99-1090, CE 8 Dec. 2000, req. nr 217046, Dr. adm. 2001, nr 31, nota C.M.);
- dekret nr 99-1091 z dnia 21 grudnia 1999 r. (D. 2000. 79), stosujący przepisy art. 31 akapit trzeci ustawy nr 78-17 z dnia 6 stycznia 1978 r. (D. 1978. 77) do rejestrowania i przechowywania informacji imiennych dotyczących tworzenia, zmiany i rozwiązania paktów solidarności cywilnej;

⁸ N. Molfessis, *Pacte civil de solidarité (PACS). La réécriture de la loi par le Conseil constitutionnel*, Paris 2000.

⁹ A. Blacher, R. Seube, *Le PACS à l'épreuve de la Constitution*, « Revue de Droit Public » 2000, no. 1; G. Drago, *La constitution « en réserves ». Commentaire de la décision du Conseil constitutionnel du 9 novembre 1999 portant sur la loi relative au pacte civil de solidarité*, « Droit de la famille » 1999, no. 12, s. 46.

- dekret nr 99-1160 z dnia 29 grudnia 1999 r. (D. 2000. 88), zmieniający Kodeks budowlany i mieszkaniowy oraz odnoszący się do zindywidualizowanej pomocy mieszkaniowej;
- dekret nr 2000-97 z dnia 3 lutego 2000 r. (D. 2000. 138), wprowadzający w życie ustawę z dnia 15 listopada 1999 r. dotyczącą cywilnych paktów solidarności w zakresie świadczeń socjalnych i zabezpieczenia społecznego oraz zmieniający Kodeks zabezpieczenia społecznego;
- dekret nr 2000-98 z dnia 3 lutego 2000 r. (D. 2000. 138), rozszerzający na partnerów w cywilnym pakcie solidarności przepisy mające zastosowanie do konkubentów w zakresie rodzinnego dodatku mieszkaniowego i zasiłku dla dorosłych niepełnosprawnych;
- dekret nr 2000-477 z dnia 2 czerwca 2000 r. (JO 3 czerwca), włączający do ogólnego kodeksu podatkowego różne teksty zmieniające i uzupełniające niektóre przepisy tego kodeksu. Należy zauważyć, że Rada Stanu (Conseil d'État) określiła, że organ regulacyjny powinien zaktualizować wszystkie teksty, które przyznają uprawnienia na podstawie statusu osoby samotnej, konkubenta lub małżonka, aby zbliżyć sytuację partnerów do jednego z tych statusów.

W dniu 10 listopada 1999 r. Minister Sprawiedliwości wysłał polecenie do 473 sądów pierwszej instancji we Francji w celu natychmiastowego zastosowania paktu solidarności obywatelskiej¹⁰. Oprócz dekretów wystosowano również instrukcje ministerialne¹¹.

USTAWA Z DNIA 23 CZERWCA 2006 R.

Po kilku latach od wprowadzenia paktów solidarności cywilnej we Francji zauważono potrzebę reformy, która umożliwiłaby zawieranie małżeństw parom tej samej płci. Wprowadzono je już w wielu innych państwach Europy. Tu warto wymienić holenderską ustawę z dnia 21 grudnia 2000 r. dotyczącą małżeństw i adopcji przez pary homoseksualne¹², belgijską ustawę z dnia 23 czerwca 2003 r. o małżeństwach osób tej samej płci oraz hiszpańską ustawę z dnia 30 czerwca 2005 r. We Francji temat małżeństw homoseksualnych został nagłośniony przez media dzięki tzw. sprawie „małżeństwa Bègles”. Debata na ten temat znacznie się ożywiła, gdy zawarto małżeństwo między dwoma mężczyznami. Było ono

¹⁰ Circ. 10 Nov. 1999, JCP 1999. III. 20182 w sprawie procedur rejestracji deklaracji paktu solidarności obywatelskiej niezwłocznie po ogłoszeniu ustawy.

¹¹ Rozporządzenie z dnia 30 grudnia 1999 r. dotyczące wspólnego opodatkowania wspólników do celów podatku majątkowego, BOI 7 S-1-00, 6.01.2000.

¹² H. Fulchiron, *La reconnaissance de la famille homosexuelle aux Pays-Bas*, Paris 2001.

celebrowane przez burmistrza Bègles w 2004 r., lecz zostało unieważnione na wniosek prokuratora¹³.

Status związku oferowany przez pakt solidarności cywilnej w 1999 r. okazał się w dużej mierze nieadekwatny do potrzeb par jedнопłciowych. Pozbawiony był on istotnych skutków małżeństwa, w szczególności w zakresie dziedziczenia. Stwierdzono, że w 1999 r. przy tworzeniu paktu solidarności cywilnej chciano uniknąć otwarcia małżeństwa dla par tej samej płci. Tym samym stworzono namiastkę związku prawnego, który był technicznie niezadowolający i miał bardzo ograniczone skutki.

Następnie rząd powołał grupę roboczą w celu rozważenia sposobu zreformowania PACS. Grupa robocza, złożona z najwybitniejszych francuskich pracowników akademickich, w tym Bernarda Beigniera i Nicolasa Molfessisa, sędziów, notariuszy, prawników, badaczy i przedstawicieli stowarzyszeń, miała za zadanie ocenić istniejący status i zaproponować elementy reformy. Raport *Pakt solidarności cywilnej. Refleksje i propozycje reformy* z 30 listopada 2004 r. zawierał liczne sugestie dotyczące zawierania PACS. Postanowiono zreformować wcześniej przyjęte paki solidarności cywilnej. Niestety, technika legislacyjna zastosowana w celu zreformowania przepisów dotyczących cywilnych paktów solidarności wywołała społeczną irytację¹⁴. W rzeczywistości reforma PACS została włączona w formie poprawek do projektu reformy prawa spadkowego i darowizn przedstawionego przez rząd francuski w dniu 29 czerwca 2005 r. Została ona przyjęta w pierwszym czytaniu przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 22 lutego 2006 r. Uchwalona poprawka była bardziej znacząca, niż początkowo się wydawało. Została jednak wprowadzona bez jakiegokolwiek debaty społecznej. Techniczny charakter reformy służył jako zaporę przed ideologiczną i polityczną debatą w parlamencie – debatą, która nieuchronnie doprowadziłaby do rozważenia małżeństw osób tej samej płci i wychowywania dzieci przez pary ten samej płci.

PACS A MAŁŻEŃSTWO

Zauważono, że nadanie paktowi solidarności cywilnej statusu bardziej zbliżonego do małżeństwa nie oddaliło debaty na temat małżeństw osób tej samej płci i rodzicielstwa osób tej samej płci. Wręcz przeciwnie – wydaje się, że im węższe są różnice między różnymi formami związków partnerskich, tym bardziej mogą być one postrzegane jako dyskryminacja. Tym samym wprowadzone 23 czerwca

¹³ TGI Bordeaux, 27 lipca 2004 r., Dr. fam. 2004. Comm. 166, nota Azavant; D. 2004. 2392, uwaga Agostini i D. 2004. 2965, obs. Lemouland; JCP 2004.

¹⁴ H. Lemouland, R. Vigneau, *Mariage, concubinage, pacte civil de solidarité*, Bordeaux 2006; V. Larribau-Terneyre, *La réforme du PACS dans la réforme du droit des successions*, Bordeaux 2006.

2006 r. zmiany z pewnością przyczyniły się do jeszcze głębszej debaty nad statusem związków par jednopłciowych.

Ustawa nr 2016-1547 z dnia 18 listopada 2016 r. o modernizacji wymiaru sprawiedliwości XXI w. (JO 19 nov.; art. 18 i 114) przeniosła jurysdykcję w zakresie zawierania, zmiany i rozwiązywania cywilnych paktów solidarności z rejestrów *tribunaux d'instance* (obecnie sądów) do urzędników stanu cywilnego, ze skutkiem od dnia 1 listopada 2017 r.¹⁵. Zmiana ta była niezwykle symboliczna, ponieważ od tego dnia to urzędy stanu cywilnego zatwierdzały małżeństwa jednopłciowe. Tym samym postępowanie stało się takie samo jak w przypadku małżeństw heteroseksualnych. Warto dodać, że w 1999 r. propozycja zatwierdzania małżeństw jednopłciowych przez urzędy stanu cywilnego została odrzucona.

W doktrynie wskazuje się, że w przypadku zawierania małżeństw tej samej płci nie dochodzi do swoistej „celebracji” po jego zawarciu przez urzędnika stanu cywilnego. Inaczej proces wygląda podczas zawierania małżeństw heteroseksualnych. W doktrynie wskazuje się na utrzymywanie różnicy w traktowaniu PACS i małżeństwa przed urzędnikiem stanu cywilnego, które jest niezgodne z zasadą równości¹⁶.

Obecnie związki jednopłciowe zawierane są w urzędzie stanu cywilnego. Przyszli partnerzy mogą również udać się do notariusza w celu poświadczenia notarialnego zawartego małżeństwa¹⁷. Tym samym kwestia charakteru paktu solidarności obywatelskiej pojawiła się w doktrynie bardzo wcześnie, podczas debat poprzedzających przyjęcie PACS¹⁸.

Zmiany wprowadzone ustawą nr 2006-1806 z dnia 23 czerwca 2006 r. wywołały wiele pytań i wątpliwości. Definicja zawarta w art. 515-1 Kodeksu cywilnego, która odnosi się do „umowy zawartej między dwiema osobami fizycznymi”, stanowi punkt wyjścia dla pytań dotyczących charakteru paktu. Wydaje się, że użycie takiej definicji miało odzwierciedlać początkową intencję ustawodawcy, aby odróżnić nową formę związku od małżeństwa, którą od początku powstania tej instytucji chciano zachować.

MAŁŻEŃSTWO – UMOWA CZY INSTYTUCJA?

W debacie społecznej PACS nie jest utożsamiane z małżeństwem heteroseksualnym, które ma być uprzywilejowaną formą związku dwóch osób. Należy jednak

¹⁵ V. Hilt, *Les dispositions de la loi de modernisation de la justice du xxie siècle relatives au mariage et au PACS : entre simples toiletages et vrai changement*, Lyon 2016.

¹⁶ H. Lemouland, R. Vigneau, *Droit des couples*, Paris 2017.

¹⁷ Dekret nr 2017-889 w sprawie przekazania urzędnikom stanu cywilnego rejestracji oświadczeń, zmian i rozwiązań paktów solidarności obywatelskiej, 10.05.2017.

¹⁸ A. Supiot, *Les mésaventures de la solidarité civile*, [w:] *Pacte civil de solidarité et systèmes d'échanges locaux*, Bordeaux 1999.

pamiętać, że debata na temat PACS w dużej mierze wpłynęła na myślenie o małżeństwie po tym, jak sekularyzacja małżeństwa podczas rewolucji doprowadziła do zastąpienia terminów „kontrakt-sakrament” terminem „kontrakt-cywilny”¹⁹.

W tym czasie przyjęto, że „wola małżonków nie powinna być traktowana jak umowa, ponieważ jest ona zdecydowanie postrzegana jako chęć wstąpienia do pewnej instytucji”²⁰. Niektórzy wskazywali na brak celowości w rozstrzygnięciu tej debaty, inni jednak podsycają ją do dziś²¹. Postrzegają rodzinę, a małżeństwo w szczególności, przez pryzmat umowy, co obecnie powszechnie nazywa się kontraktualizacją prawa rodzinnego²².

Debata na temat umownego charakteru paktu solidarności obywatelskiej wydaje się być częścią szerszej refleksji na temat kontraktualizacji w związkach²³. Kwestie związane z klasyfikacją cywilnego paktu solidarności jako umowy nie są jednak takie same jak w przypadku małżeństwa, gdyż w przypadku małżeństwa wydaje się, że jest to instytucja.

W doktrynie odmawia się nazwania paktu solidarności cywilnej instytucją, ponieważ pojęcie rodziny jest w dużej mierze utożsamiane właśnie z pojęciem instytucji (pomimo zjawiska kontraktualizacji). Podkreśla się również, że wolą ustawodawcy było wykluczenie jakiegokolwiek związku między paktem solidarności obywatelskiej a rodziną. Decyzja Rady Konstytucyjnej z dnia 9 listopada 1999 r. jasno pokazała, że „PACS jest umową niezwiązaną z małżeństwem”. Francuski Trybunał Konstytucyjny wskazał również, że „ustawa nie ma wpływu na Kodeks cywilny, w szczególności na artykuły dotyczące stanu cywilnego osób fizycznych, przysposobienia i władzy rodzicielskiej, z których wszystkie są przepisami, których warunki stosowania nie są zmieniane przez wspomnianą ustawę”.

Potwierdzono też fakt, że nowy status przyznany PACS nie ma wpływu na dziedziczenie. Tym samym silnie zaznaczono linię podziału między małżeństwem a cywilnym paktem solidarności. Jasne jest także to, że tylko ten pierwszy pociągał za sobą możliwość utworzenia rodziny oraz dziedziczenia. Wykluczono w ten sposób jakkolwiek dyskusję na temat pojęcia rodziny homoseksualnej.

Pomimo wskazanych różnic między małżeństwem a cywilnym paktem solidarności jest wiele podobieństw. W obu przypadkach chodzi o zorganizowanie legalnego życia w ramach pary, a już w 1999 r. mówiono o „matrymonizacji PACS”.

Rada Konstytucyjna 9 listopada 1999 r. stwierdziła, że pojęcie wspólnego pożycia nie obejmuje jedynie wspólnoty interesów i nie ogranicza się do wymogu

¹⁹ A. Coste-Floret, *La nature juridique du mariage*, Paris 1935.

²⁰ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil : Les personnes*, Paris 1976.

²¹ J. Carbonnier, *Terre et ciel dans le droit français du mariage*, Paris 1950.

²² D. Fenouillet, P. Vareille-Sommieres (dir.), *La contractualisation de la famille*, Paris 2001.

²³ G. Lewkowicz, M. Xifaras (dir.), *Repenser le contrat*, Paris 2009.

zwykłego wspólnego zamieszkiwania dwóch osób. Wspólne pożycie, o którym mowa w ustawie, to życie jako małżeństwo. To już samo w sobie uzasadnia, że ustawodawca przewidział przyczyny nieważności zawartej przez dwie strony umowy. W doktrynie często mówi się o PACS jak o „quasi-małżeństwie”, małżeństwie zastępczym, „małżeństwie bis”, „klonie małżeństwa”, „bladej kopii”, „małżeństwie wiązanim”²⁴.

Należy jeszcze odnotować, że po zawarciu PACS pomiędzy partnerami nadal występuje rozdzielność majątkowa²⁵. Również w tej sferze w ocenie legislatora dochodzi jedynie do połączenia dwóch osób, ale bez wywierania wpływu na ich majątki. Tym samym wszystkie dobra zgromadzone oraz nabyte w trakcie trwania związku należą tylko do jednej ze stron związku. Zasada ta dotyczy także wszelkich pożytków, które przynoszą dobra jednego z partnerów. Jest to kolejna cecha odróżniająca PACS od małżeństwa.

PACS W STATYSTYKACH

Według raportu demograficznego INSEE z 2009 r.²⁶ na trzy zawarte małżeństwa przypadały dwa cywilne paki solidarności. Jak wskazano, do początku 2010 r. zawarto milion cywilnych paktów solidarności²⁷. Co więcej, liczba małżeństw zawieranych we Francji spadła z 295 720 do 241 000 w latach 2001–2011. Ponadto w raporcie stwierdzono, że cywilny pakt solidarności jest niezaprzeczalnym sukcesem.

Wzrost liczby zarejestrowanych PACS był stopniowy: 31 600 zarejestrowanych w 2003 r. (Bilan démographique 2004, INSEE, nr 1004, luty 2005), a następnie 4 cywilne paki solidarności na każde 10 małżeństw zawartych w 2007 r. (La population de la France en 2007, Population et sociétés, nr 443, marzec 2008). Wzrost w 2008 r. wyniósł aż 30% (140 tys. podpisanych paktów – Dr. fam. 2009, Alert 28). Popularność tej formy związku prawnego nie zmalała od czasu jej początkowego sukcesu (204 055 paktów zarejestrowanych w latach 1999–2005, w tym 60 223 w 2005 r. w wyniku zmiany systemu podatkowego). Liczby te gwałtownie wzrosły w ostatnich latach²⁸. Raporty mówią o 209 tys. paktów zawartych w 2018 r., czyli o 13 tys. więcej niż w 2017 r. Wskazuje się tutaj na wpływ reformy z 2016 r., która weszła w życie w listopadzie 2017 r., prowadząc do przeniesienia jurysdykcji z sądu do ratusza w zakresie rejestracji paktów. Porównanie z innymi danymi prowadzi do wniosku, że liczba małżeństw heteroseksualnych

²⁴ V. Fulchiron, *Le partenariat est-il soluble dans le mariage*, Paris 2012, s. 125.

²⁵ P. Twardoch, *Sprawy majątkowe partnerów z zarejestrowanego związku*, Warszawa 2016, s. 20.

²⁶ INSEE première, nr 1276, styczeń 2010.

²⁷ INSEE première, nr 1336, luty 2011.

²⁸ INSEE Première, Bilan démographique 2019; M. Lamarche, *Bilan démographique de la population française*, « Droit de la famille » 2020, no. 12 (Suppl.).

spadła z 227 tys. uroczystości w 2019 r. do 221 tys. w 2020 r. Natomiast PACS odnotowuje tendencję zwyżkową – w 2018 r. zawarto 6386 małżeństw, a cywilnych paktów solidarności aż 8589.

PODSUMOWANIE

Cywilny pakt solidarności powstał jako odpowiedź na potrzeby par homoseksualnych, które chciały, aby ich związki były uznawane również w świetle prawa. Jak wskazano w artykule, PACS w wyniku kolejnych reform coraz bardziej zaczął przypominać małżeństwo. Obecnie już wiadomo, że finalnie w 2013 r. we Francji wprowadzono małżeństwa homoseksualne, a droga do ich wprowadzenia zajęła ponad 14 lat. W tym okresie wiele innych państw europejskich wprowadziło związki homoseksualne do swojego ustawodawstwa. Tak stało się m.in. w Belgii, Szwajcarii, Francji, Niemczech, Hiszpanii, Portugalii, Czechach, Węgrzech czy Holandii, przy czym ustanowione zostały jednocześnie także partnerskie ustroje majątkowe o charakterze *régime secondaire*. Chociaż doszło do wielu zmian i reform, związki partnerskie nadal różnią się od instytucji małżeństwa. Ustawodawca francuski mimo stałego rozszerzania praw przysługujących PACS nadal podkreśla różnicę, jaka występuje pomiędzy związkami partnerskimi a małżeństwami.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Beignier B., *À propos du concubinage homosexuel*, Paris 1998.
- Blacher A., Seube R., *Le PACS à l'épreuve de la Constitution*, « Revue de Droit Public » 2000, no. 1.
- Carbonnier J., *Droit civil*, vol. 1, Paris 2004.
- Carbonnier J., *Terre et ciel dans le droit français du mariage*, Paris 1950.
- Coste-Floret A., *La nature juridique du mariage*, Paris 1935.
- Drago G., *La constitution « en réserves ». Commentaire de la décision du Conseil constitutionnel du 9 novembre 1999 portant sur la loi relative au pacte civil de solidarité*, « Droit de la famille » 1999, no. 12.
- Fenouillet D., Vareille-Sommieres P. (dir.), *La contractualisation de la famille*, Paris 2001.
- Fulchiron V., *La reconnaissance de la famille homosexuelle aux Pays-Bas*, Paris 2001.
- Fulchiron V., *Le partenariat est-il soluble dans le mariage*, Paris 2012.
- Granet-Lambrechts G., *Les législations européennes relatives à l'enregistrement des couples hors mariage*, Paris 2005.
- Hilt V., *Les dispositions de la loi de modernisation de la justice du xxie siècle relatives au mariage et au PACS : entre simples toilettages et vrai changement*, Lyon 2016.
- Lamarche M., *Bilan démographique de la population française*, « Droit de la famille » 2020, no. 12 (Suppl.).
- Larribau-Terneyre V., *La réforme du PACS dans la réforme du droit des successions*, Bordeaux 2006.
- Lemouland H., Vigneau R., *Droit des couples*, Paris 2017.
- Lemouland H., Vigneau R., *Mariage, concubinage, pacte civil de solidarité*, Bordeaux 2006.
- Lewkowicz G., Xifaras M. (dir.), *Repenser le contrat*, Paris 2009.

- Malaurie P., Fulchiron H., *Droit de la famille*, Paris 2020.
- Marty G., Raynaud P., *Droit civil : Les personnes*, Paris 1976.
- Molfessis N., *Pacte civil de solidarité (PACS). La réécriture de la loi par le Conseil constitutionnel*, Paris 2000.
- Roy A., *Le partenariat civil d'un continent à un autre*, Bordeaux 2002.
- Supiot A., *Les mésaventures de la solidarité civile*, [w:] *Pacte civil de solidarité et systèmes d'échanges locaux*, Bordeaux 1999.
- Twardoch P., *Sprawy majątkowe partnerów z zarejestrowanego związku*, Warszawa 2016.

Akty prawne

- Decret nr 2017-889 w sprawie przekazania urzędnikom stanu cywilnego rejestracji oświadczeń, zmian i rozwiązań paktów solidarności obywatelskiej, 10.05.2017.
- Rozporządzenie z dnia 30 grudnia 1999 r. dotyczące wspólnego opodatkowania współników do celów podatku majątkowego, BOI 7 S-1-00, 6.01.2000.
- Ustawa nr 93-121 z dnia 27 stycznia 1993 r. w sprawie różnych środków socjalnych.

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Kasacyjnego z dnia 11 lipca 1989 r., nr 85-46.008 i 86-10.665, Gaz. Pal. 1990.

ABSTRACT

The concept of a relationship between two people has begun to change over the years in French legislation. In the 1990s, more and more European countries responded with appropriate regulations to the demands of same-sex couples who wanted to enter into formal and legally accepted unions. At that time, French legislation indicated that both the concept of marriage and family were reserved for heterosexual couples. However, the need to legalize same-sex unions was noted, and the creation of the civil solidarity pact (*Pacte civil de solidarité*, PACS) in 1999 was a response to social needs. It allowed the persons who entered into it to inherit from each other and to be jointly responsible for their debts. The introduction of the civil solidarity pact has also raised the question of what a relationship between two people is: a contract or a form of institution.

Keywords: PACS; same-sex couples; civil solidarity pact; French legislation

ABSTRAKT

Pojęcie związku dwojga ludzi na przestrzeni lat w ustawodawstwie francuskim zaczęło się zmieniać. W latach 90. XX w. coraz więcej państw europejskich odpowiedziało stosownymi regulacjami na postulaty par jednopłciowych, które chciały zawierać formalne i akceptowane w świetle prawa związki. W tym czasie ustawodawstwo francuskie wskazywało, że pojęcie zarówno małżeństwa, jak i rodziny zarezerwowane jest dla par heteroseksualnych. Dostrzeżono jednak potrzebę legalizacji związków jednopłciowych, a odpowiedzią na potrzeby społeczne było stworzenie w 1999 r. cywilnego paktu solidarności (*Pacte civil de solidarité*, PACS). Pozwala on, aby osoby, które go zawarły, mogły po sobie dziedziczyć oraz wspólnie odpowiadać za swoje długi. Wprowadzenie paktu solidarności cywilnej zrodziło również pytanie, czym są związki pomiędzy dwiema osobami: umową czy formą instytucji.

Słowa kluczowe: PACS; pary jednopłciowe; cywilny pakt solidarności; ustawodawstwo francuskie